

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه هرمز

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

پایان‌نامه جهت دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد

در رشته‌ی زبان و ادبیات عربی

عنوان :

«بررسی قصیده‌ی نثر با تاکید بر شعر محمد الماغوط»

استاد راهنما :

دکتر مهدی خرمی

استاد مشاور :

دکتر محمد علی طالبی

نگارنده :

نعمان پرویزی نیا

زمستان ۱۳۸۸ هـ.ش

با تشکر فراوان از استاد ارجمند

جناب آقای دکتر مهدی فرمی که این پژوهش حاصل راهنمایی‌های

مدبرانه و تلاش‌های ایشان است

و با قدردانی از جناب آقای دکتر محمد علی طالبی استاد مشاور

که با تامل اینجانب را رهنمائی کردند

و با سپاس از دیگر اساتید گرامی

و تمامی دوستان

تقدیم بہ :

مادر ولسون

کہ جانم فرانس باو

ویدر فرانس

کہ بہتر از جہا من است

و ہر مہربانم

فهرست مطالب

عنوان..... صفحه

فهرست مطالب..... أ

چکیده

فصل اول: مقدمه و کلیات

۱-۱- مقدمه..... ۲

۱-۲- بیان مسأله..... ۳

۱-۳- فرضیه..... ۵

۱-۴- پرسش تحقیق..... ۵

۱-۵- ضرورت تحقیق..... ۵

۱-۶- اهداف..... ۶

۱-۷- روش تحقیق..... ۶

۱-۸- پیشینه‌ی تحقیق..... ۶

فصل دوم: قصیده‌ی نثر، قصیده‌ی متمایز

۲-۱- درآمد..... ۸

۲-۲- خصایص قصیده‌ی نثر..... ۹

۲-۳- موسیقی یا آهنگ در قصیده‌ی نثر..... ۱۵

۲۸-۲-۴- سیر تکاملی و نام‌گذاری قصیده‌ی نثر..... ۲۸

۲۸-۲-۴-۱- شعر منشور اصلی‌ترین گام برای تکامل قصیده‌ی نثر..... ۲۸

۲۹-۲-۴-۱-۱- امین الريحانی..... ۲۹

۳۲-۲-۴-۱-۲- جبران خلیل جبران..... ۳۲

۳۳-۲-۴-۲- تکامل قصیده‌ی نثر..... ۳۳

فصل سوم: محمد الماغوط، شاعری آزاده و غریب با سینه‌ای از باران

۴۱-۳-۱- درآمد..... ۴۱

۴۲-۳-۲- زندگی ماغوط..... ۴۲

۴۴-۳-۳- تحصیلات ماغوط..... ۴۴

۴۴-۳-۴- زندگی سیاسی ماغوط..... ۴۴

۴۸-۳-۵- ازدواج ماغوط..... ۴۸

۴۹-۳-۶- زندگی ماغوط پس از سینه صالح..... ۴۹

۵۰-۳-۷- شخصیت ماغوط..... ۵۰

۵۱-۳-۸- دین و اعتقاد ماغوط..... ۵۱

۵۲-۳-۹- اندیشه‌ها و آرزوهای ماغوط..... ۵۲

۵۷-۳-۱۰- مذهب شعری ماغوط..... ۵۷

۶۰-۳-۱۱- ماغوط و شعر غربی..... ۶۰

۶۲-۳-۱۲- مجموعه آثار ماغوط..... ۶۲

فصل چهارم: محمد الماغوط و صور خیال

- ۴-۱- درآمد (ماغوط با ما چه کرد؟)..... ۶۶
- ۴-۲- صور خیال و جایگاه آن در شعر ماغوط..... ۶۷
- ۴-۳- خصایص صور خیال در شعر ماغوط..... ۷۴
- ۴-۳-۱- غلبه‌ی تصاویر حسی بر غیر حسی..... ۷۵
- ۴-۳-۲- ابداع و نوآوری..... ۷۸
- ۴-۳-۳- تصاویر غیرمنتظره..... ۸۲
- ۴-۳-۴- انحرافات مفهومی..... ۸۹
- ۴-۳-۵- پیچیدگی و غموض فنی و توان الهامگری (إلقاء)..... ۹۶
- ۴-۳-۶- قدرت تبدیلی..... ۱۰۲

فصل پنجم: ویژگی‌های صورت شعری محمد الماغوط

- ۵-۱- ادغام با واقعیت..... ۱۰۹
- ۵-۲- فضای تمسخر و طعنه..... ۱۱۰
- ۵-۳- توجه به جزئیات..... ۱۱۱
- ۵-۴- تصاویر حسی ابتکاری..... ۱۱۳
- ۵-۴-۱- تصویر وصفی کنائی..... ۱۱۳
- ۵-۴-۲- تشبیهات حسی..... ۱۱۴

فصل ششم: مهارت‌های شعری محمد الماغوط

- ۱-۶- اسلوب قصصی..... ۱۱۶
- ۲-۶- استعمال رنگ..... ۱۲۳
- ۳-۶- متناقض‌نما..... ۱۲۹
- ۴-۶- استرجاع (بازگشت به گذشته)..... ۱۳۵

فصل هفتم: موضوعات شعر محمد الماغوط

- ۱-۷- اشتیاق به آزادی..... ۱۴۴
- ۲-۷- آشفته‌گی‌های سیاسی..... ۱۴۶
- ۳-۷- شکایت از فقر و استثمار..... ۱۴۷
- ۴-۷- اعتراض نسبت به ظلم و تعقیب و زندانی کردن سیاسیون..... ۱۴۸

فصل هشتم: انعکاس شخصیت محمد الماغوط در شعرش

- ۱-۸- درآمد..... ۱۵۱
- ۲-۸- بدیهه سرایی و آزادی خواهی..... ۱۵۳
- ۳-۸- سرکشی و آوارگی..... ۱۵۴
- ۴-۸- شکوه‌گری..... ۱۵۷
- ۵-۸- بدوی..... ۱۵۸
- ۶-۸- کودکی..... ۱۶۱
- ۷-۸- شوق خانه..... ۱۶۶

۱۶۷.....۸-۸- زندان

۱۶۸.....۸-۹- وطن

۱۷۰.....۸-۱۰- زن و مادر

۱۷۳.....۸-۱۱- واقع گرایی

فصل نهم: تاریخ سرکوبی سیاسی سوریه از نگاه محمد الماغوط

۱۷۸.....۹-۱- درآمد

۱۷۹.....۹-۲- ماغوط و تاریخ سرکوبی سیاسی

۱۹۰.....خاتمه

۱۹۱.....خلاصه‌ی فارسی

۱۹۵.....خلاصه‌ی عربی

منابع و مآخذ

۱۹۹.....عربی

۲۰۳.....فارسی

۲۰۳.....روزنامه و مجلات عربی

۲۰۴.....منابع اینترنتی

۲۰۶.....فهرست اعلام و اماکن

چکیده

«محمد الماغوط» از شعرا و نویسندگان معاصر است که از پیشگامان و مبدعان قصیده‌ی نثر به شمار می‌رود. ماغوط اهل سوریه است اما بخشی از عمرش را در لبنان سپری نموده و در سال ۲۰۰۶م از دنیا رفته است. اگر چه بیش از نیم قرن از عمر قصیده‌ی نثر می‌گذرد اما بحث و مناقشه‌ی رد و اثبات آن نزد ناقدان و پژوهشگران همچنان ادامه دارد. وزن و قافیه، موسیقی و اصل تخیل شعری از مهم‌ترین موضوعاتی هستند که طرفداران و مخالفان قصیده‌ی نثر بر سر آنها چانه می‌زنند. قصیده‌ی نثر وزن و قافیه را کنار گذاشت اما در مورد موسیقی آن، اختلاف است. بعضی قصیده‌ی نثر را دارای موسیقی داخلی می‌دانند. موافقان معتقدند قصیده‌ی نثر هم مثلاً چیزی شبیه موشحات اندلسی است که به مقوله‌ی ادبیات عربی ملحق شده است و اگر مخالفان در خصوص مبنای ساختاری این قصیده ایراد بگیرند و آن را به نداشتن اصل و قاعده معین متهم نمایند، در جواب آنان باید گفت: وقتی قصیده‌ی عمودی با سابقه‌ی تاریخی و عمر ۱۶۰۰ ساله‌اش هنوز به طور کامل مدون و قانونمند نشده است چگونه می‌توان توقع داشت که قصیده‌ی نثر در ابتدای ظهور به درجات بالایی از کمال رسیده باشد. «آدونیس» و «انسی الحاج» که از اولین نظریه‌پردازان قصیده‌ی نثر هستند سه اصل، ایجاز و جذابیت و هنری بودن را از اصول این نوع قصیده می‌دانند. به عقیده موافقان قصیده‌ی نثر، این نوع شعر هرگز در پی کنار زدن مدل‌های قدیمی یا گرفتن جای آن‌ها نیست بلکه در پی گسترش افق و غنای بیش از پیش شعر است.

واژگان کلیدی: محمد الماغوط، قصیده‌ی نثر، تشبیهات و استعارات، مهارت‌های شعری

فصل اول

مقدمه و کلیات

- ۱-۱- مقدمه
- ۱-۲- بیان مسأله
- ۱-۳- فرضیه
- ۱-۴- پرسش تحقیق
- ۱-۵- ضرورت تحقیق
- ۱-۶- اهداف تحقیق
- ۱-۷- روش تحقیق
- ۱-۸- پیشینه‌ی تحقیق

۱-۱- مقدمه

نگاهی به تاریخ ادبیات ملل مختلف گویای آنست که ادبیات هر ملتی در دوره‌های مختلف، شرایط مختلفی را تجربه کرده است و با توجه به شرایط مختلف اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی به رکود یا شکوفائی نائل گردیده و تحولات و دگرگونی‌های مختلفی را پشت سر گذاشته، ادبیات عرب یکی از این نمونه‌هاست که دوره‌های مختلف و به دنبال آن ویژگی‌های متفاوتی را تجربه کرده و به دلیل شرایط جامعه و محیط و نیز تاثیر و تاثر از دیگر ادبیات‌ها متحول گردیده و مظاهر جدیدی در آن پا به عرصه وجود گذاشته است.

شعر معاصر عرب قطعاً شعر پویا و زنده و به مقتضای زمان می‌باشد، به نوبه‌ی خود از این امر مستثنی نبوده و در زمینه‌های مختلف معانی، مفاهیم، فنون و سبک و... از فراز و نشیب‌های بسیاری گذر کرده است.

سیر تحول جریان‌های ادبی حکایت از آن دارد که عرصه ادبیات و شعر و هنر معاصر شاهد ظهور مضامین جدید یا فنون و ابداعات تازه‌ای بوده که در سده‌های پیش اثر چندانی از آنها مشاهده نکرده‌ایم، یکی از این مدل‌های جدید که این رساله نیز درصدد بیان آن است، «قصیده‌ی نثر» است که پس از پیدایش، جنجالی در محافل ادبی ایجاد نمود.

از آنجا که اشکال و مدل‌های ادبی هر یک برای خود مبدع و پیشگامی دارد «محمد الماغوط» نیز یکی از پیشگامان قصیده‌ی نثر است که بعضی او را تنها پیشگام این نوع ادبی دانسته‌اند. او با آثار خود

ستاره‌ی بی‌نظیری در این زمینه بشمار می‌رود. نقد و بررسی و شناخت قصیده‌ی نثر ایجاب می‌کند تا به محمد الماغوط به طور شایسته پرداخته شود تا از بررسی شعرش با این نوع ادبی جدید و شخصیت خود شاعر بیشتر آشنا شویم.

رساله‌ی پیش رو شامل فصول ذیل است:

فصل اول: مقدمه و کلیات

فصل دوم: قصیده‌ی نثر، قصیده‌ی متمایز

فصل سوم: محمد الماغوط شاعری آزاده و غریب با سینه‌ای از باران

فصل چهارم: محمد الماغوط و صور خیال

فصل پنجم: ویژگی‌های صورت شعری محمد الماغوط

فصل ششم: مهارت‌های شعری محمد الماغوط

فصل هفتم: موضوعات شعر محمد الماغوط

فصل هشتم: انعکاس شخصیت محمد الماغوط در شعرش

فصل نهم: تاریخ سرکوبی سیاسی سوریه از نگاه محمد الماغوط

۲-۱- بیان مسأله

پس از ظهور قصیده‌ی نثر، بحث و مناقشات بسیاری درباره‌ی این نوع ادبی مطرح گردید که اولین و مهم‌ترین آن‌ها به مسئله‌ی قالب شعری قصیده‌ی نثر پرداخت و در پی آن بود تا بر اساس معیارهای عروض و قافیه و اصول و مبانی شعر کلاسیک، قصیده‌ی نثر را در زمره‌ی قالب‌های شعر عربی قرار ندهد، زیرا این نوع ادبی وزن و قافیه را کنار گذاشت و ادعای التزام به موسیقی داخلی کرد.

علی رغم موانع و ممانعت از نشر آثار شاعرانی چون محمد الماغوط و آدونیس در دهه‌ی پنجاه میلادی و دیگر شعرا در دهه‌های بعد، خوانندگان به عنوان شکلی از اشکال شعر بدان روی آورند.

محمد الماغوط در سال ۱۹۳۴م در شهر «سَلَمِيَّة» از توابع استان حماه در کشور سوریه دیده به جهان گشود. آنچه ماغوط از این شهر در خاطر دارد؛ گل ولای و سرما و بادها و گاوهای آن است. او یکی از دلایل بدبینی و افسردگی خود را تولد در چنین شهری دانسته است. وی در خانواده‌ی فقیری زیست و پدرش در مزرعه کار می‌کرد و در طول زندگی غم و اندوه همراه او بود. آثار شعری ماغوط در قالب قصیده‌ی نثر است که آزاد از وزن و قافیه می‌باشد. هر چند تاریخچه‌ی قصیده‌ی نثر از قدمت بالایی برخوردار نیست اما عمق و غنا و کیفیت آن از یک طرف و گسترش و توسعه‌ی آن از طرفی دیگر، شگفت‌انگیز بوده لذا این پدیده قابلیت بررسی بالایی در اکثر زمینه‌ها دارد.

مهم‌ترین رخداد زندگی ماغوط، زندانی شدنش در آغاز جوانی یعنی ۱۹ سالگی بود که زندگی‌اش را دچار دگرگونی کرد و اثری عمیق در وجود او و در شعرش گذاشت که انعکاس آن را بیش از همه در دیوان «غرفة بملايين الجدران» مشاهده می‌کنیم.

وی تمایلی به سیاست نداشت اما عضویتش در حزب ملی سوریه -که بنا به قول خودش فقر عامل پیوستنش به آن بود- او را وارد سیاست کرد و به خاطر آن دچار مشکلات زیادی شد. این امر یکی از عواملی شد که شعر او رنگ اعتراضی به خود بگیرد و فریاد آزادی را در شعرش سر دهد.

ماغوط انسانی سرکش و عصیانگر بود و بر شیوه‌ی سنتی شعر و قالب و محتوای آن می‌شورید. گرایش شعر او به زبان عامه مردم و پرداختن به موضوعات متداول اجتماع بر جذابیت شعر وی می‌افزود. از این رو شعر او آینده‌ی زندگی و جامعه‌ی اوست به گونه‌ای که می‌توان گفت شعرش

زندگی‌نامه‌ی اوست. آزادی و مفاهیم نو در شعر ماغوط با حرکت شعر نو و در رأس آن قصیده‌ی نثر هماهنگی کامل دارد.

۱-۳- فرضیه

فرضیه اول: « قصیده‌ی نثر یک طرح مبتنی بر تجربه و آزادی است که با ظهورش بحث و مناقشات زیادی در محافل ادبی صورت گرفت که این مناقشات به غنی‌تر شدن شعر می‌انجامد همچنان که ظهور این نوع ادبی بار دیگر فاصله‌ی میان شعر و نثر را کمتر کرد.»

فرضیه دوم: « ماغوط در میان شعرای معاصر از جایگاه ویژه‌ای در زمینه‌ی قصیده‌ی نثر برخوردار است و تاثیر بسزایی در آن داشته است. زندان در شعر و ادب وی تأثیر داشته و چه بسا اندوه و حزن و بدبینی او ناشی از آن بوده است. تاثیر حکومت و سیاست و جامعه شاعر در اشعارش آشکار است و در شعر وی طنز نیز خودنمایی می‌کند.»

۱-۴- پرسش تحقیق

۱) ویژگی‌های قصیده‌ی نثر کدامست؟ (۲) آیا قصیده‌ی نثر دارای موسیقی است؟ (۳) چه جایگاهی ماغوط در بین شاعران نوگرای عرب دارد؟ (۲) خصائص شعر و ادب او کدامست؟ (۴) حکومت و سیاست چه تاثیراتی بر شعر وی گذارده است؟ (۵) اندوه و غمی که در اشعار ماغوط است از کجا نشأت گرفته است؟

۱-۵- ضرورت تحقیق

محمد الماغوط با طرح و ابداع قصیده‌ی نثر از پیشگامان شعر معاصر به شمار می‌آید اما چنان که

باید و شاید احوال و آثار او مورد توجه و بررسی واقع نشده و در نظر بسیاری حتی از اهل ادب ناشناخته باقی مانده است، شاید این قضیه ناشی از آن باشد که شاعر غالباً شعر اعتراضی می‌سروده و به موضوعاتی از قبیل آزادی، حق و حقیقت، شکوه از ظلم و بی‌عدالتی، گله از اوضاع نابسامان کشور و... می‌پرداخته و نتیجتاً نظام حاکم رویِ خوشی به او نشان نمی‌داده تا از شهرت و آوازه‌ای برخوردار گردد، یا در محافل ادبی جایگاهی برایش منظور شود، همچنان که سبکی که او بدان شعر می‌سروده یعنی قصیده‌ی نثر سبکی نو و تازه است که شناخت کافی نسبت به آن نزد اهل ادب وجود ندارد. بنابراین شناخت قصیده‌ی نثر و شعر ماغوط ضروری است.

۱-۶- اهداف تحقیق

نقد و بررسی ساختار کلی و تئوری قصیده‌ی نثر و پژوهش در شعر و شخصیت ماغوط و بیان ممیزات شعری وی.

۱-۷- روش تحقیق

با توجه به ماهیت و محتوای رساله بر روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری از کتاب، اعتماد شده است و به صورت توصیفی و تحلیلی، تحقیق صورت می‌گیرد.

۱-۸- پیشینه‌ی تحقیق

با توجه به اطلاعات نگارنده، درباره‌ی قصیده‌ی نثر نقد و پژوهش زیادی صورت نگرفته و درباره‌ی شعر و شخصیت ماغوط در ایران یک رساله در مورد نمایشنامه‌های وی نگاشته شده و در زمان حیات ماغوط تنها یک رساله «شعریه الصورة فی قصیده‌النثر لدی الماغوط» در دانشگاه لاذقیه تدوین شده است.

فصل دوم

قصیده‌ی نثر، قصیده‌ی متمایز

۱-۲- در آمد

۲-۲- خصایص قصیده‌ی نثر

۳-۲- موسیقی یا آهنگ در قصیده‌ی نثر

۴-۲- سیر تکاملی و نام‌گذاری قصیده‌ی نثر

۱-۲- در آمد

در اواخر قرن نوزدهام و اوایل قرن بیستم و با پیشرفت‌های شگرفی که بشر به آن نائل گردید، به ناچار نظام‌های فرهنگی نیز می‌بایست خود را با تغییرات تاریخی سازگار ساخته و همپای آن‌ها حرکت کند و روشی نو برای تبادل فرهنگی با دیگر فرهنگ‌ها، که موجب نزدیکی‌شان به هم می‌شود، ایجاد نماید. در آن سال‌ها حرکت ادبی که جزئی از نظام فرهنگی است دست خوش تغییر و تحولاتی شد و گام‌های تازه‌ای برداشت.

ادبیات عرب نیز به عنوان جزئی از این نظام دچار تحولاتی شد. خوانندگان عرب با خواندن آثار مختلف ادبی با اصطلاحات جدیدی چون؛ نمایشنامه، قصه، داستان کوتاه و... در میدان ادبیات عرب آشنا شدند که جدیدترین آن اصطلاح «قصیده‌ی نثر» است.

در زمان ظهور این نوع ادبی بحث و مناقشات زیادی درباره‌ی شعر بودن این نوع ادبی و گنجاندن آن در زمره‌ی یکی از اشکال شعر عربی صورت گرفت. طی دو دهه‌ی اخیر علی‌رغم آن که از لحاظ نقدی به این پدیده زیاد پرداخته شد اما همچنان بر سر شعر بودن آن اختلاف است زیرا هنوز قصیده‌ی نثر به عنوان شعر به مذاق عرب‌زبانان خوشایند نیست و آن معیارهایی را که برای شعر کلاسیک قائلند

در این نوع ادبی نمی‌یابند به بیانی دیگر در آن اختلاف نظر عمیقی دارند. مهم‌ترین این اختلافات در مورد وجود وزن و موسیقی است که به عنوان ضرورت شعری مطرح می‌باشد.

با وجود این که قصیده‌ی نثر در نظر همگان به عنوان یکی از مظاهر جدید شعر تلقی نمی‌شود اما آثار شعری شاعرانی چون آدونیس و محمد الماغوط در دهه‌ی پنجاه میلادی و شعرای دیگر در دهه‌ی هفتاد و هشتاد سبب شد تا خوانندگان به عنوان شعری چون، «شعر کلاسیک» (عمودی) و «قصیده‌ی تفعیله»^{*} به آن روی آورند. قصیده‌ی نثر در چند دهه‌ی اخیر به توفیقات زیادی دست یافت اما هنوز بحث‌های نقدی در مورد شعر بودن آن و پیوستنش به مجموعه‌های شعری ادامه دارد. بنابراین قبل از بررسی ماغوط و شعرش که از پیشگامان در این عرصه بشمار می‌رود به مهم‌ترین مسائل قصیده‌ی نثر می‌پردازیم.

۲-۲- خصایص قصیده‌ی نثر

خصایص و ویژگی‌هایی که قصیده‌ی نثر را از دو نوع شعری دیگر یعنی شعر کلاسیک

و قصیده‌ی تفعیله متمایز می‌سازد، کدام است؟

* «قصیده‌ی تفعیله» و «شعر تفعیله» از نام‌های دیگر «شعر نو» است دلیل این نام‌گذاری آن است که شعر نو مبتنی بر «تفعیله» است که بنای عروضی قصیده بشمار می‌رود. قصیده‌ی تفعیله یا شعر نو بر خلاف قصیده‌ی نثر که وزن و قافیه را کنار گذاشت، به اوزان عروضی و قافیه همچون شعر کلاسیک، پایبند است اما در وزن و قافیه آزادی دارد یعنی اولاً به تعداد تفعیله‌ها در هر سطر قصیده مقید نیست مثلاً ممکن است در قصیده‌ی تفعیله، سطری یک تفعیله داشته باشد و سطر دیگر، تفعیله‌ی بیشتر. ثانیاً به نظام «روی» و قافیه نیز التزام ندارد یعنی در یک قصیده‌ی تفعیله می‌تواند اوزان و قوافی مختلفی به کار رود و به روی ثابت نیز در یک قصیده پایبند نیست زیرا این نوع شعر به استقلال بیت در قصیده، اعتقاد ندارد. از آنجا که قصیده‌ی نثر نیز از مظاهر شعر نو است ولی تفاوت‌های اساسی با آن دارد لذا شعر نو را به دو بخش قصیده‌ی تفعیله و قصیده‌ی نثر تقسیم می‌کنیم و از شعر نو به نام قصیده‌ی تفعیله یاد می‌شود تا از قصیده‌ی نثر متمایز یابد.

به نظر می‌رسد این سؤال از زمانی که آدونیس و آنسی الحاج به نظریه پردازی در این باره پرداخته اند تاکنون وجود داشته و احتمالاً در آینده نیز این مناقشات همچنان ادامه یابد.

مهم‌ترین عوامل مناقشه عبارتند از:

- ۱) قصیده‌ی نثر یک طرح مبتنی بر تجربه و آزادی است که می‌توان در آن دخل و تصرف کرد.
 - ۲) چارچوب قصیده‌ی نثر تاکنون به صورت قانون مدوّن و قطعی در نیامده است.
- می‌توان گفت امکان اجرای قانون مدوّن و قطعی درباره‌ی شعر و هنر وجود ندارد، چرا که قانون قطعی و دائمی در چارچوب علم قابل اجراست؛ مثل فیزیک، شیمی و غیر این دو، و قابل اجرا و انطباق بر هنر به طور عام و بر شعر به طور خاص نیست.
- پر واضح است در ابتدا، قانون قطعی و کامل در مورد شعر کلاسیک نیز وجود نداشته، چرا که در برابر بعضی دخل و تصرف‌ها و ابداعات تسلیم شد. از این جمله می‌توان به «اخفش صغیر» اشاره کرد که بحر «متدارک» را به محور خلیل افزود و نیز اوزان جدیدی که «کمال خیریک از کتاب‌های قدیم عروضی نقل می‌کند که شامل شش وزن جدید بوده و از بقیه بیشتر رواج دارد و به «أوزان مهمله» مشهور است و شامل بحرهای؛ مستطیل، ممتد، وافر و... است»^۱ و همچنین می‌توان موشحات و بندهای آن را از این دسته نام برد که هیچ یک از آن‌ها در ابتدا از یک اصل مسلم و قطعی برخوردار نبودند. در دوره معاصر نیز محور جدید شعری ظهور کردند، هر چند که مجال زیادی برای شهرت نداشتند، برای مثال می‌توان به بحر «کرمل»^{*} اشاره کرد که شاعر فلسطینی «یوسف الخطیب» (۱۹۳۱م) آن را به کار برد.

۱. بزّون أحمد، قصیده النثر العربیة/الإطار النظري، دار الفكر الجدید، چاپ اول، بیروت، ۱۹۹۶م، ص ۱۳۵
* این وزن، همراه اوزانی چون: متوافر، ممتد، منسرد و... غیر متعارف هستند و کاربرد و جایگاهی ندارند.